

ลักษณะการจัดกิจกรรมจิตอาสาและผลกระทบของการจัดกิจกรรมจิตอาสา
ที่เกิดกับเด็กด้อยโอกาส

**Volunteer organize activities and the effect of volunteer organize activities
on underprivileged children**

พรรณภา ส่งแสงแก้ว,
ธาศุภร์ จันประเสริฐ และ นริสรา พึ่งโพธิ์สม
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
**Pannapa Songsangkaew,
Thasuk chanprasert and Narisara Puengphosop**
Srinakharinwirot University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: pannapa.so@spu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการจัดกิจกรรมจิตอาสา และผลกระทบของการจัดกิจกรรมจิตอาสาที่เกิดกับเด็กด้อยโอกาส เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย 8 คน จากการเลือกแบบเจาะจง ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการตรวจสอบสามเส้า

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ลักษณะการจัดกิจกรรมจิตอาสาที่สถานสงเคราะห์เด็กด้อยโอกาสแบ่งได้เป็นลักษณะ ได้แก่ (1) กิจกรรมสนทนาการเพื่อสร้างความสัมพันธ์ สร้างความสุขให้กับเด็กด้อยโอกาส (2) กิจกรรมเลี้ยงอาหารกลางวัน (3) กิจกรรมการบริจาคสิ่งของ (4) กิจกรรมสอนหนังสือ ขั้นตอนการจัดกิจกรรมจิตอาสาสำหรับเด็กด้อยโอกาส แบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอน คือ (1) ขั้นตอนการเตรียมการก่อนเริ่มกิจกรรมจิตอาสา คณะกรรมการชมรมร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษา ร่วมกันเขียนแผนโครงการจิตอาสาเพื่อเสนอขออนุมัติงบประมาณ เพื่อดำเนินการในการทำกิจกรรมจิตอาสา (2) ขั้นตอนการจัดกิจกรรมจิตอาสา เป็นการแบ่งหน้าที่แต่ละฝ่ายงาน โดยมีฝ่ายสนทนาการ ฝ่ายครัว ฝ่ายสถานที่ ฝ่ายวิชาการ เพื่อเตรียมอุปกรณ์ในแต่ละฝ่ายให้พร้อมในวันที่จะจัดกิจกรรม (3) ขั้นตอนการประเมินผลหลังการจัดกิจกรรมจิตอาสา การประเมินผลความสำเร็จของโครงการกลุ่มเป้าหมายในการเข้าร่วมกิจกรรม และการประเมินความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมจิตอาสา เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการประเมินผล สรุปผลและปิดงบประมาณ

ผลกระทบของการจัดกิจกรรมจิตอาสาที่เกิดกับเด็กด้อยโอกาส ประกอบด้วยลักษณะผลกระทบจากการทำกิจกรรมจิตอาสา ได้แก่ (1) กิจกรรมที่ไม่เหมาะสมกับช่วงวัยของเด็กด้อยโอกาส (2) การใช้คำพูดที่ไม่เหมาะสมของผู้ไปทำกิจกรรมจิตอาสา กับเด็กด้อยโอกาส (3) การแต่งกายที่ไม่เหมาะสมของผู้ไปทำกิจกรรมจิต

* วันที่รับบทความ : 8 มีนาคม 2566; วันที่แก้ไขบทความ 14 มีนาคม 2566; วันที่ตอบรับบทความ : 19 มีนาคม 2566

Received: March 8, 2022; Revised: March 14, 2023; Accepted: March 19, 2023

อาสา (4) การจัดกิจกรรมเลี้ยงอาหารกลางวันที่สร้างผลกระทบทางร่างกายและจิตใจให้กับเด็กด้อยโอกาส (4) การบริจาคสิ่งของที่ไม่เหมาะสมกับเด็กด้อยโอกาส (5) การจัดกิจกรรมที่ไม่ต่อเนื่อง

คำสำคัญ: กิจกรรมจิตอาสา; สมรรถนะ; จิตอาสาสำหรับเด็กด้อยโอกาส

Abstracts

The research aims to study the the Characteristics of Volunteer Activities at Homes for Underprivileged Children and the impact of volunteering activities on underprivileged children. The research methodology is Qualitative Research. 8 participants selected by purposive sampling method were involved in the research. The data was collected through in-depth interviews, focus group, and participant observation. The data was analyzed by content analysis and triangulation. The results suggest that:

The characteristics of volunteer activities organized at the home for underprivileged children can be categorized as follows: (1) recreational activities to build relationships Create happiness for underprivileged children (2) Luncheon activity (3) Gift donation activity (4) Teaching activity

The process of organizing volunteer activities for underprivileged children can be divided into 3 steps: (1) Preparation before starting volunteer activities. The club committee together with the advisor Jointly write a volunteer project plan to propose for budget approval. To carry out volunteer activities. (2) The process of organizing volunteer activities. It is a division of duties for each department. with the recreation department, the kitchen department, the venue department, and the academic department to prepare the equipment in each department to be ready on the day of the event (3) Evaluation process after organizing volunteer activities Assessment of project success Target groups to participate in activities and assessing the satisfaction of participants in volunteer activities to bring the information obtained from the evaluation Summarize results and close the project budget.

The impact of volunteering activities on underprivileged children It consists of the effects of volunteer activities, which are (1) activities that are inappropriate for the age of underprivileged children; (2) inappropriate speech by those who participate in volunteer activities with underprivileged children; (3) Inappropriate attire of those who go to volunteer activities (4) Arrangement of luncheon activities that cause physical and mental effects to underprivileged children (4) Donation of inappropriate items for underprivileged children (5) Discrete activities.

Keywords: Volunteer Activity; Competency; Volunteer Activity for the Underprivileged

บทนำ

“จิตอาสา” เป็นคุณธรรมประการหนึ่ง ที่สังคมปรารถนาให้สมาชิกของสังคมยึดถือ เป็นคุณธรรมที่กล่าวถึงสำนึกของบุคคลที่มีต่อสังคมส่วนรวมที่แสดงออกซึ่งพฤติกรรมอาสาทำประโยชน์ ช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมโดยไม่หวังผลตอบแทน ปัจจุบันสังคมไทยคาดหวังว่าจิตอาสาจะเป็นคุณธรรมที่สมาชิกยึดมั่นไม่ว่าจะมีบทบาทอยู่ในส่วนใดของสังคม ทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และองค์กรต่าง ๆ ที่บุคคลเป็นสมาชิก กลุ่มเป้าหมายที่สังคมให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมให้เป็นผู้มีจิตอาสา นั่นคือกลุ่มเยาวชน นักเรียน นักศึกษา ซึ่งเห็นได้จากการบัญญัติถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งในนโยบาย พระราชบัญญัติและมาตรฐานตัวชี้วัดทางการศึกษาต่าง ๆ อาทิ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 6 ซึ่งระบุว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข “จิตอาสา” เกิดขึ้นอย่างจริงจังและนำมาใช้กระทั้งรู้จักกันในประเทศไทยจากเหตุการณ์ประสบภัยคลื่นสึนามิ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ.2547 ในครั้งนั้นมีอาสาสมัครจำนวนมากจากทั่วประเทศและทั่วโลกเข้ามาร่วมมือกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมต่าง ๆ เพื่อมาระดมความช่วยเหลือผู้ประสบภัย เป็นจุดเริ่มต้นของกระแสอาสาสมัครครั้งนี้ทำให้คนไทยเห็นคุณค่าความสำคัญด้านความสามัคคีการมีส่วนร่วม ความมีคุณธรรม และการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้กับสังคม (พรรษา เอกพรประสิทธิ์, 2559 : 87-99.)

สถาบันอุดมศึกษามีภารกิจที่สำคัญ นอกเหนือจากการผลิตบัณฑิตให้เป็นผู้มีความรู้ทางวิชาการแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งต้องพัฒนาบัณฑิตให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรม และจริยธรรม มีคุณสมบัติและสมรรถนะที่ตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน สถาบันอุดมศึกษาไทยต้องสามารถพัฒนาองค์ความรู้และผลิตบัณฑิตที่ตอบสนองความต้องการของประเทศและสามารถแข่งขันได้ในระดับโลก (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2563 : ออนไลน์) ดังนั้น สถาบันอุดมศึกษาจึงจัดโครงการพัฒนาจิตอาสา ผ่านโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อมุ่งเน้นให้นักศึกษามีจิตอาสา อาทิ การออกค่ายอาสา การทำจิตอาสาให้กับผู้ป่วยที่โรงพยาบาล และชุมชน พบว่า การทำจิตอาสาของนักศึกษาส่วนใหญ่ เป็นการทำจิตอาสาที่ยังไม่ได้คำนึงถึงประโยชน์ของกลุ่มเป้าหมาย โดยทำหน้าที่เป็นผู้ให้เพียงอย่างเดียว ไม่ได้คำนึงถึงผู้รับบริการจิตอาสาเป็นหลัก จากประสบการณ์ที่ผู้วิจัยสอนวิชาโครงการจิตอาสา ได้ให้นักศึกษาไปทำกิจกรรมจิตอาสา ที่สถานเลี้ยงเด็กกำพร้าบ้านลูกรัก จังหวัดขอนแก่น โดยไปทำกิจกรรม สันทนาการ เลี้ยงอาหารกลางวัน ป้อนข้าวน้อง ๆ กอด และแสดงความรักความอบอุ่นด้วยใจ แต่อาจารย์ผู้ดูแลที่บ้านเด็กกำพร้า ให้ข้อมูลว่า หลังจากที่นักศึกษาไปทำกิจกรรมจิตอาสาให้น้อง ๆ ในวันนั้น เหมือนเป็นการไปเปิดปากแผลเด็กกำพร้าและไม่ได้ปิดหรือเยียวบาดแผลนั้น

หลังจากที่นักศึกษากลับจากทำกิจกรรมจิตอาสา เด็ก ๆ ที่สถานสงเคราะห์โหยหา และต้องการความรักความอบอุ่นแบบนั้นอีก เด็กกำพร้าบางคน รู้สึกตนเองด้อยค่าเพราะเปรียบเทียบกับนักศึกษาที่มีโทรศัพท์มือถือ มีนาฬิกา ได้ใส่เสื้อผ้าสวย ๆ มีรถขับ มีพ่อแม่โทรหา และเด็กกำพร้าบางคน รู้สึกแยะที่ตนเองถูกเรียกเด็กกำพร้า ทำให้เด็ก ๆ ที่สถานสงเคราะห์รู้สึกขาดความอบอุ่น และต้องการการเติมเต็มความรักจากผู้อื่นเสมอ และในการทำกิจกรรมจิตอาสาบางกิจกรรม เป็นโทษแอบแฝงในความเจตนาดี เช่น การเลี้ยงวันเกิดที่บ้านเด็กกำพร้า ผู้ทำจิตอาสา มักจะมีความรู้สึกว่า อยากเป็นผู้ให้ในวันเกิด หรือพาลูก ๆ ของตนเองไปเลี้ยงวันเกิดที่สถานสงเคราะห์ต่าง ๆ แต่ในมุมกลับ เด็ก ๆ ที่สถานสงเคราะห์หลายคนรู้สึกอิจฉาที่เจ้าของวันเกิดมีพ่อแม่ มีญาติพี่น้อง ในขณะที่ตนเองไม่มีใคร ซึ่งส่งผลกระทบต่อจิตใจของเด็กกำพร้าเป็นอย่างมาก เด็กกำพร้าบางคน แสดงออกด้วยพฤติกรรมก้าวร้าวเพื่อเรียกร้องความสนใจ บางคนเพิกเฉยต่อสังคม ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นอีกประเด็นที่ผู้ทำกิจกรรมจิตอาสาที่บ้านเด็กกำพร้า หรือสถานสงเคราะห์ต่าง ๆ ควรให้ความสำคัญและใส่ใจความรู้สึกของเด็กด้วยโอกาสให้มากในการออกแบบการทำกิจกรรมจิตอาสาต่าง ๆ

เด็กด้อยโอกาส คือ เด็กที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก เนื่องจากประสบปัญหาต่าง ๆ มีชีวิตความเป็นอยู่ด้อยกว่าเด็กปกติทั่วไป ขาดโอกาสหรือไม่มีโอกาสที่จะเข้ารับบริการทางการศึกษาหรือได้รับพัฒนาทั้งทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม และจิตใจ จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษเพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีพัฒนาการที่ถูกต้องเหมาะสมกับวัยและสามารถบรรลุถึงศักยภาพขั้นสูงสุดได้ จากปัญหาในการทำกิจกรรมจิตอาสาที่สถานสงเคราะห์เด็กด้อยโอกาส ผู้วิจัยได้ศึกษาเพิ่มเติมถึงปัญหาในสังคมต่อเด็กด้อยโอกาส พบว่า เด็กด้อยโอกาสขาดโอกาสไม่ได้รับสิทธิเสรีภาพ ความคุ้มครองตามที่พึงจะได้รับ เด็กจำนวนไม่น้อยถูกล่วงละเมิดสิทธิโดยคนในสังคมซึ่งเป็นผู้ใหญ่ เผชิญกับปัญหายาเสพติด มีสถานะยากจนพิเศษ กระทำผิดต้องโทษอยู่ในสถานพินิจ และมีปัญหาแม่วัยรุ่นตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร ขณะเดียวกัน เด็กยังถูกรังแกด้วยความไม่เท่าเทียมและความไม่เป็นธรรมทางการศึกษา(กรมการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2563 : ออนไลน์) ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมนั้น หากมองให้ลึกลงไปถึงรากฐานของการสร้างคนในชาติ นั่นก็คือการพัฒนาเด็ก ซึ่งปัจจุบันการยกปัญหาของกลุ่มเด็กด้อยโอกาสขึ้นมาเป็นปัญหาสำคัญของชาติน้อยเกินไป การดูแลเด็กด้อยโอกาส ยังมีความเหลื่อมล้ำอยู่มาก เพื่อให้ประชากรในประเทศมีคุณภาพ ลดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม จึงต้องพัฒนาเด็กให้มีความเท่าเทียม เด็กด้อยโอกาสจึงเป็นผู้ที่ควรได้รับการใส่ใจเป็นพิเศษ การทำกิจกรรมจิตอาสาสำหรับเด็กด้อยโอกาส จึงต้องสร้างคุณค่าภายในจิตใจให้เด็กมากกว่าการให้เพียงความรักความอบอุ่น แต่ไม่ได้เปลี่ยนสภาวะจิตใจ ให้เด็กมีความเข้มแข็งทางจิตใจให้กับตนเองได้

ท้ายที่สุด เมื่อผู้วิจัยนำองค์ความรู้จากการทำความเข้าใจความต้องการของผู้รับบริการจิตอาสาของสถานสงเคราะห์เด็กด้อยโอกาส และนำข้อค้นพบนี้นมาต่อยอดเพื่อให้ได้รูปแบบแนวทางในการส่งเสริมกิจกรรมจิตอาสาสำหรับผู้ด้อยโอกาสให้มีสมรรถนะ ผสานกับแนวคิดทฤษฎีทางจิตวิทยา ขั้นตอนของกิจกรรม รูปแบบของกิจกรรม ประโยชน์ของกิจกรรม และกระบวนการประเมินผลรูปแบบกิจกรรม ที่ช่วยเติม

เต็มสมรรถนะในการออกแบบกิจกรรมจิตอาสาให้กับผู้ด้อยโอกาส บุคลากรฝ่ายกิจการนักศึกษา และนักศึกษา ผู้ที่ทำกิจกรรมชมรม หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำจิตอาสา ได้นำแนวทางการปฏิบัติไปสู่การสามารถ ออกแบบกิจกรรมจิตอาสาได้เป็นประโยชน์ทั้งผู้ให้และผู้รับบริการจิตอาสาสำหรับเด็กด้อยโอกาสได้อย่าง เหมาะสม อีกทั้งเป็นการขยายความรู้ในการออกแบบกิจกรรมจิตอาสารูปแบบอื่น ๆ ที่ต้องคำนึงถึงผลของ ผู้รับบริการเป็นหลักเพื่อให้เกิดประโยชน์ในบริบทอื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาลักษณะการจัดกิจกรรมจิตอาสาที่สถานสงเคราะห์เด็กด้อยโอกาส และผลกระทบของการ จัดกิจกรรมจิตอาสาที่เกิดขึ้นกับเด็กด้อยโอกาส

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาลักษณะการจัดกิจกรรมจิตอาสาและผลกระทบของการจัดกิจกรรมจิตอาสาที่เกิดขึ้นกับเด็ก ด้อยโอกาส เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นเพื่อทำความเข้าใจช่องว่างลักษณะกิจกรรมจิตอาสาที่ส่งผลกระทบ จากการจัดกิจกรรมจิตอาสาสำหรับผู้ด้อยโอกาส และช่องว่างของการสร้างองค์ความรู้ของแนวปฏิบัติ สมรรถนะในการออกแบบกิจกรรมจิตอาสาสำหรับผู้ด้อยโอกาส ในระยะสั้นและระยะยาวแก่เด็กด้อยโอกาส และเข้าใจช่องว่างของการออกแบบกิจกรรมจิตอาสาของนักศึกษาชมรมจิตอาสา เพื่อเป็นแนวทางในการ พัฒนารูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะนักออกแบบกิจกรรมจิตอาสาสำหรับผู้ด้อยโอกาส

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เพื่อทราบข้อมูล จากการกำหนดประเด็นคำถามทั้ง ปลายเปิด เพื่อเป็นแนวทางการสัมภาษณ์ ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structure interview) ซึ่งในการวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกทั้ง 2 ส่วน กล่าวคือ ส่วนการสัมภาษณ์สภาพปัญหา ลักษณะกิจกรรมการทำจิตอาสาที่สถานสงเคราะห์เด็กด้อยโอกาส ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ในขั้นตอนการวินิจฉัย (diagnosing) เป็นการวินิจฉัยสภาวะการณ์ของปัญหาการทำกิจกรรมจิตอาสาที่ได้รับผลกระทบจากสถาน สงเคราะห์เด็กด้อยโอกาสที่จำเป็นต้องแก้ไข รวมทั้งการระบุนกรอบแนวคิดทฤษฎีที่จะนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหา กิจกรรมจิตอาสา ให้สามารถออกแบบกิจกรรมจิตอาสาโดยไม่มีผลกระทบต่อผู้รับบริการจิตอาสา ผู้วิจัยใช้การ สัมภาษณ์ในขั้นตอนการได้ประสบการณ์ด้วยตนเอง (Experiencing)

2. เครื่องมือในการวิจัย ผู้วิจัยใช้แบบบันทึกการสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม แบบบันทึกการสังเกต (Filed Note) เครื่องบันทึกเสียง และกล้องถ่ายภาพ

3. ผู้เกี่ยวข้องกับการวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ซึ่งเป็นการเลือกผู้ให้ข้อมูลและผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการแบบอิงจุดมุ่งหมาย กล่าวคือ ผู้วิจัยพิจารณา จากความเกี่ยวข้อง และความสามารถในการให้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ครบถ้วน และละเอียดลึกซึ้ง นอกจากนี้ยัง

พิจารณาจากระยะเวลาในการดำเนินงานในสถานสงเคราะห์เด็กด้อยโอกาสมากกว่า 2 ปี ผู้ให้ข้อมูล เกี่ยวกับลักษณะกิจกรรมจิตอาสาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมจิตอาสาสำหรับผู้ด้อยโอกาส และความคาดหวังของผู้รับบริการจิตอาสา ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ผู้ดูแลเด็กด้อยโอกาส และเด็กด้อยโอกาสที่มูลนิธิช่วยเหลือเด็กบ้านลูกรัก จังหวัดขอนแก่น จำนวน 8 คน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยนำประเด็นที่ได้ในการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกต มาถอดความเพื่อจัดระเบียบข้อมูลตามความหมายที่ปรากฏและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นนำมาสังเคราะห์ผลเชิงพรรณนาความ เพื่อให้ได้คำตอบเกี่ยวกับลักษณะการจัดกิจกรรมจิตอาสาที่สถานสงเคราะห์เด็กด้อยโอกาส ผลกระทบของการจัดกิจกรรมจิตอาสาที่เกิดขึ้นกับเด็กด้อยโอกาส ทั้งนี้ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นระยะ ภายหลังการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกต ในแต่ละครั้ง เพื่อนำไปสู่การตรวจสอบความครบถ้วนเพียงพอของข้อมูล และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ตามแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ และทำการตรวจสอบความถูกต้องและเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) จากการเก็บรวบรวมข้อมูลมากกว่า 1 วิธี และการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลมากกว่า 3 แหล่ง ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องและเชื่อถือได้ของเครื่องมือในการวิจัยด้วยผู้เชี่ยวชาญ (Peer debriefing) ประกอบด้วย อาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาโท 2 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยปฏิบัติการ 2 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านการทำงานกิจกรรมจิตอาสา 1 คน

ทั้งนี้ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ทำการขอจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จากสถาบันยุทธศาสตร์และการวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เลขที่ SWUEC-G-050/2564X ทำหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลอย่างเป็นทางการ และใช้แบบฟอร์มยินยอมการเข้าร่วมงานวิจัย (Informed consent form) ด้วยความเคารพในความเป็นส่วนตัว ศักดิ์ศรี สิทธิ และความปลอดภัยของผู้เกี่ยวข้องกับกระบวนการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาลักษณะการจัดกิจกรรมจิตอาสาและผลกระทบของการจัดกิจกรรมจิตอาสาที่เกิดขึ้นกับเด็กด้อยโอกาส จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า การจัดกิจกรรมจิตอาสาในสถานสงเคราะห์เด็กด้อยโอกาส ยังพบช่องว่างจากการปฏิบัติกิจกรรมที่ส่งผลกระทบให้เกิดความเสียหายหลายส่วน ไม่ได้เกิดประโยชน์ทั้งผู้ให้และผู้รับโดยแท้จริง ผู้ทำกิจกรรมจิตอาสา ขาดความรู้ความเข้าใจในการออกแบบกิจกรรมจิตอาสาให้เหมาะสมกับผู้รับบริการจิตอาสาและสถานที่ทำจิตอาสา จากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมา พบว่างานวิจัยส่วนใหญ่ยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมก่อนการทำกิจกรรมจิตอาสา ยังไม่มีงานวิจัยที่พัฒนาสมรรถนะของนักออกแบบกิจกรรมจิตอาสา เพื่อให้ได้รูปแบบกิจกรรมจิตอาสาที่ไม่ส่งผลกระทบต่อผู้รับบริการจิตอาสา เช่น การศึกษาปัจจัยในการทำจิตอาสา ความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข่าวสารกับการทำจิตอาสา

ปัจจัยจิตสังคมที่มีผลต่อพฤติกรรมจิตอาสา เจตคติที่มีต่อพฤติกรรมจิตอาสา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งงานวิจัยส่วนใหญ่ใช้เฉพาะเชิงปริมาณซึ่งเป็นข้อมูลที่เป็นตัวเลขยืนยันความถูกต้องของข้อค้นพบ ผลการวิเคราะห์อาจบอกได้ว่าอะไรมานาน้อยกว่ากัน อะไรต่างจากอะไร อะไรสัมพันธ์หรือไม่สัมพันธ์กันอย่างไร สะท้อนภาพรวมของสิ่งที่ศึกษาตามกรอบของการวิจัยที่ตัวแปรกำหนดล่วงหน้าชัดเจน แต่ข้อมูลดังกล่าวจะไม่ให้สารสนเทศในเชิงการอธิบายเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ยึดติดกรอบของตัวแปรที่ศึกษาล่วงหน้า และการศึกษางานวิจัยจิตอาสาที่ผ่านมา พบว่า การพัฒนาโปรแกรมจิตอาสา ได้มุ่งเน้นที่รูปแบบของกิจกรรม และการทำกิจกรรมจิตอาสาของผู้ให้อย่างเดียว ไม่ได้คำนึงถึงผู้รับบริการจิตอาสา ว่าตอบโจทย์ความต้องการ หรือความรู้สึกของผู้รับบริการจิตอาสา มีความรู้สึกอย่างไร

การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นการทำความเข้าใจการศึกษาลักษณะการจัดกิจกรรมจิตอาสาและผลกระทบของการจัดกิจกรรมจิตอาสาที่เกิดขึ้นกับเด็กด้อยโอกาส เพื่อนำผลการศึกษามาใช้กับการจัดกิจกรรมจิตอาสาสำหรับเด็กด้อยโอกาสไปต่อยอดองค์ความรู้ในการเสริมสร้างสมรรถนะนักออกแบบกิจกรรมจิตอาสาสำหรับผู้ด้อยโอกาส โดยอาศัยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดของ Coghlan and Brannick (2014 : 2) ซึ่งเป็นการวิจัยที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการร่วมมือในการแก้ปัญหา เสริมสร้างและพัฒนาสมรรถนะในการออกแบบกิจกรรมจิตอาสาสำหรับผู้ด้อยโอกาส ร่วมกับทฤษฎีทางจิตวิทยา ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ (experiential learning) เพื่อพัฒนาสมรรถนะในตัวผู้ร่วมวิจัยให้สามารถออกแบบรูปแบบกิจกรรมจิตอาสาสำหรับผู้ด้อยโอกาสได้อย่างเหมาะสม และใช้กระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking Process) ซึ่งเป็นวิธีการออกแบบกิจกรรมจิตอาสาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการร่วมมือในการแก้ปัญหา และจัดในสภาพแวดล้อมที่กระตุ้นการคิดเชิงออกแบบ เพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยนอกจากจะมีสมรรถนะในการออกแบบกิจกรรมเพิ่มมากขึ้น ยังเป็นการเสริมสร้างกระบวนการคิดเชิงออกแบบอย่างสร้างสรรค์ในการออกแบบรูปแบบกิจกรรมจิตอาสาสำหรับเด็กด้อยโอกาสอีกด้วย ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

การวิจัยก่อนเข้าสู่ช่วงปฏิบัติการ

*ช่องว่างลักษณะกิจกรรมจิตอาสาที่ส่งผลกระทบจากการจัดกิจกรรมจิตอาสาสำหรับผู้ด้อยโอกาส

*ช่องว่างของการสร้างองค์ความรู้ของแนวปฏิบัติ สมรรถนะในการออกแบบกิจกรรมจิตอาสาสำหรับผู้ด้อยโอกาส

สนทนากลุ่ม สัมภาษณ์เชิงลึก ลักษณะกิจกรรมจิตอาสาและผลกระทบของการจัดกิจกรรมจิตอาสาที่เกิดขึ้นกับเด็กด้อยโอกาส

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ลักษณะการจัดกิจกรรมจิตอาสา

1) ลักษณะการจัดกิจกรรมจิตอาสา ของบุคคลภายนอกที่มาให้บริการจิตอาสาให้กับเด็กด้อยโอกาส ที่มูลนิธิช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาส บ้านลูกรัก จังหวัดขอนแก่น

กิจกรรมจิตอาสาที่บุคคลภายนอกติดต่อขอให้บริการจิตอาสาให้กับเด็ก ๆ ที่มูลนิธิบ้านลูกรัก จากการให้ข้อมูลของผู้ให้ข้อมูล แบ่งลักษณะการจัดกิจกรรมได้เป็น 4 ลักษณะกิจกรรม ได้แก่ (1.1) กิจกรรมสันวนการเพื่อสานความสัมพันธ์ สร้างความสุขให้กับเด็กด้อยโอกาส (1.2) กิจกรรมเลี้ยงอาหารกลางวัน (1.3) กิจกรรมการบริจาคสิ่งของ (1.4) กิจกรรมสอนหนังสือ

1.1 กิจกรรมสันวนการเพื่อสานความสัมพันธ์ สร้างความสุขให้กับเด็กด้อยโอกาส

ผู้ให้ข้อมูลอธิบายว่า กิจกรรมจิตอาสาที่บุคคลภายนอกเข้ามาให้บริการจิตอาสาให้กับเด็กด้อยโอกาส ที่มูลนิธิช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาส บ้านลูกรัก จังหวัดขอนแก่น ส่วนมากจะเป็นกิจกรรมในรูปแบบของกิจกรรมสันวนการ ร้องเพลง เต้น เล่นเกม เพื่อสร้างความสนุกให้กับเด็ก ๆ

“เขาก็พาน้องร้องเล่นตามเพลงที่กำลังฮิตที่เป็นกระแส มีพาน้องเล่นเกมเพื่อแลกของรางวัล”

(ผู้ให้ข้อมูลที่มูลนิธิบ้านลูกรัก)

“เต้นกันอย่างถูกเผามีทุกงาน รดตุ๊กตุ๊กก็มี จำได้หมดแล้ว พี่เขาก็มาทำเหมือนกัน”

(ผู้ให้ข้อมูลที่มูลนิธิบ้านลูกรัก)

1.2 กิจกรรมเลี้ยงอาหารกลางวัน

มูลนิธิช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาส บ้านลูกรัก จังหวัดขอนแก่น เด็ก ๆ และครูผู้ดูแลจะรับประทานมังสวิรัต ไม่รับประทานเนื้อสัตว์ เนื่องด้วยทางมูลนิธิให้ความสำคัญกับการส่งเสริมสุขภาพ และช่วยลดค่าใช้จ่ายค่าอาหาร ผู้ที่จะไปทำจิตอาสาเพื่อเลี้ยงอาหารกลางวันเด็ก หากได้ติดต่อทางมูลนิธิ ไว้ก่อนก็จะทราบว่าเด็ก ๆ ไม่รับประทานเนื้อสัตว์

“มีหลายคนเข้ามาเลี้ยงข้าวเด็กก็ถามทำไมไม่ให้เด็กกินมัง สารอาหารจะครบไหม เราคิดถึงสุขภาพของเด็ก แต่ก่อนแม่หน่วยผู้ก่อตั้งที่นี่ เขาป่วยเป็นมะเร็งแล้วไม่กินเนื้อสัตว์แล้วดีขึ้น เด็ก ๆ เลยกินด้วย อีกอย่างเรามองว่าไม่สร้างบาปเพิ่ม กรรมไม่เกิดกับเด็ก ๆ ที่ต้องพลัดพลากต่อไป”

(ผู้ให้ข้อมูลที่มูลนิธิบ้านลูกรัก)

“อย่างการมาเลี้ยงอาหารกลางวันเด็ก มีมาจัดวันเกิดให้ลูกเขาด้วย ให้เด็กร้องเพลงวันเกิด ได้ของขวัญ บางครั้งก็มีอาหารที่ไม่เหมาะกับเด็กด้วย เขาก็ได้กินขนมเยอะเกินไปเราก็มองว่ามันไม่ดีกับสุขภาพเด็ก อย่างขนมกรอบ ๆ นี่ก็ไม่ดี”

(ผู้ให้ข้อมูลที่มูลนิธิบ้านลูกรัก)

1.3 กิจกรรมการบริจาคสิ่งของ

การมาบริจาคสิ่งของจากบุคคลภายนอกที่ต้องการมาทำจิตอาสากับเด็กด้อยโอกาส ส่วนใหญ่จะเป็นสิ่งของที่ทางมูลนิธิฯ ต้องการ เช่น นมผง อาหาร น้ำดื่ม ผ้าอ้อมสำเร็จรูป หรือสิ่งของที่ทางผู้ทำจิตอาสาเตรียมมาเอง ส่วนใหญ่ก็จะเป็นขนม ของเล่น

“คนเอาของมาบริจาคเยอะ มาบ่อย บางครั้งเยอะเกินไปอย่างขนมก็แจกให้ชุมชนใกล้เคียง ๆ บ้าง”

(ผู้ให้ข้อมูลที่มูลนิธิบ้านลูกรัก)

“บางทีเขาก็เอาของที่เขายายมาบริจาค หนังสือก็มี นิตยสารก็มี เสื้อผ้า รองเท้า ที่เยอะก็จะเป็นตุ๊กตากับเสื้อผ้า”

(ผู้ให้ข้อมูลที่มูลนิธิบ้านลูกรัก)

1.4 กิจกรรมสอนหนังสือ

เมื่อผู้มาทำจิตอาสา มาทำกิจกรรมกับเด็ก ๆ ที่มูลนิธิฯ ก็จะมีกิจกรรมสอนหนังสือ เช่น สอนภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ ศิลปะ โดยสอนเด็ก ๆ รวมกัน ในช่วงปิดเทอมก็จะมีอาสาสมัครจากต่างประเทศมาพักที่มูลนิธิฯ เพื่อสอนภาษาอังกฤษและทำกิจกรรมร่วมกับเด็ก ๆ

“ก็มีกิจกรรมที่มาสอนคณิต สอนภาษาอังกฤษเด็ก ๆ ส่วนใหญ่เด็ก ๆ เขาก็จะชอบวิชาศิลปะกัน”

(ผู้ให้ข้อมูลที่มูลนิธิบ้านลูกรัก)

จากที่กล่าวมาข้างต้น ลักษณะการจัดกิจกรรมจิตอาสา ของบุคคลภายนอกที่มาให้บริการจิตอาสาให้กับเด็กด้อยโอกาส ที่มูลนิธิฯช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาส บ้านลูกรัก จังหวัดขอนแก่น มีกิจกรรมที่แบ่งออกเป็น 4 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมที่มีผู้มาจัดกิจกรรมสันทนาการ สร้างความสุข และความสนุกให้กับเด็ก ๆ ในมูลนิธิฯ กิจกรรมเลี้ยงอาหารกลางวัน กิจกรรมบริจาคสิ่งของ และกิจกรรมการสอนหนังสือ โดยแต่ละกิจกรรมก็จะเป็นกิจกรรมที่ผู้มาทำจิตอาสาต้องการสร้างประโยชน์และช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาส จากการให้ข้อมูลลักษณะของการทำกิจกรรมจิตอาสา พบว่า กิจกรรมจิตอาสาสร้างผลกระทบบางประการให้กับเด็กด้อยโอกาส โดยผู้มาให้บริการจิตอาสาไม่ได้พิจารณาก่อนการมาให้บริการจิตอาสา

2. ผลกระทบของการจัดกิจกรรมจิตอาสา

2) ผลกระทบของการจัดกิจกรรมจิตอาสาที่เกิดกับเด็กด้อยโอกาส ที่มูลนิธิช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาส บ้านลูกรัก จังหวัดขอนแก่น

นอกจากการทำความเข้าใจลักษณะการจัดกิจกรรมจิตอาสา ของผู้ให้บริการจิตอาสาในรูปแบบกิจกรรม ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม จนจบกระบวนการทำกิจกรรมจิตอาสาสำหรับเด็กด้อยโอกาส ทั้งในสถานสงเคราะห์เด็กด้อยโอกาส และกิจกรรมจิตอาสาที่จัดโดยนักศึกษาชมรมจิตอาสา นั้น ต้องคำนึงถึงผลกระทบของการจัดกิจกรรมจิตอาสาที่เกิดผลกระทบกับเด็กด้อยโอกาส โดยผลกระทบที่เกิดในแต่ละประเภทของกิจกรรม มีดังนี้

2.1 กิจกรรมสันถนาการเพื่อสานความสัมพันธ์ สร้างความสุขให้กับเด็กด้อยโอกาส

กิจกรรมสันถนาการเพื่อสานความสัมพันธ์ สร้างความสุขให้กับเด็กด้อยโอกาส เป็นกิจกรรมที่มีผู้มาทำจิตอาสาให้บริการกับเด็ก ๆ ที่มูลนิธิบ้านลูกรักอยู่เป็นประจำ เป็นกิจกรรมที่ให้ เด็ก ๆ นั่งรวมกลุ่ม ร้องเพลง เต้นร่วมกัน มีการเล่นเกมเพื่อชิงของรางวัล วัตถุประสงค์ของผู้ทำจิตอาสา เพื่อต้องการให้น้อง ๆ ที่มูลนิธิสนุก แต่เนื่องด้วยกิจกรรมที่มีความคล้ายกัน โดยแต่ละกลุ่มที่เข้าไปทำจิตอาสา ก็จะทำกิจกรรมสันถนาการ ที่เด็ก ๆ เคยทำมาจำนวนหลายครั้ง จึงส่งผลให้เกิดผลกระทบที่ทำให้เด็ก ๆ เบื่อ และมีการแสดงพฤติกรรมบางอย่างโดยไม่ได้ตั้งใจของผู้ที่ไปทำจิตอาสา สร้างความรู้สึกที่ไม่ดีให้กับเด็ก ๆ ที่มูลนิธิ

1) กิจกรรมที่ไม่เหมาะสมกับช่วงวัยของเด็กด้อยโอกาส

กิจกรรมจิตอาสาที่ไม่มีการวางแผนให้เหมาะสมกับช่วงวัยของเด็กด้อยโอกาส โดยบางเรื่องเป็นเรื่องที่เด็กไม่ควรได้รับรู้ เนื่องจากจะเกิดพฤติกรรมเลียนแบบได้โดยง่าย เช่น การนำเพลงที่มีเนื้อหาไม่เหมาะสม มาร้องให้น้อง ๆ ที่มูลนิธิช่วยเหลือเด็กกำพร้า บ้านลูกรัก ร้องและเต้นร่วมกัน เด็กอาจจะจำคำพูดหรือพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม

“นักศึกษาเขาก็คิดกิจกรรมกันมา คล้าย ๆ กิจกรรมรับน้อง พาน้องร้องเพลง เต้น จับมือเป็นวงกลม มีเพลงทะเล่ ไม่ได้ประเมินเรื่องวัยของน้องมาก่อน ส่วนใหญ่ก็จะใช้ประสบการณ์ของตัวเอง”

ผู้ให้ข้อมูลที่มูลนิธิบ้านลูกรัก

“กิจกรรมเนี่ย อะไรที่มันพอติ เด็ก ๆ เขาก็จะต้องการ ก็เหมือนกับบ้านเราล่ะครับ สมมติว่าเราอยู่เงียบๆ ไม่มีแขกมาเลยก็เงียบๆ แต่ถ้ามีแขกมีญาติพี่น้องมา ก็เริ่มสนุก แต่ถ้ามากเกินไป อย่างก่อนโควิด ก็จะค่อนข้างมากเกิน อย่างมหาวิทยาลัยนี่จะมีวิชา แล้วก็จะมาในช่วงเดียวกัน อัด ๆ กัน เด็กที่มาทำก็พยายามที่จะทำให้สำเร็จ ก็จะพยายามรีบ ๆ ทำ ก็เข้าใจเขาอยู่ ที่นี้น้องก็พอนันทนาการ

ชุดแรกก็สนุก พอชุดที่สองมามันเป็นนันทนาการที่รูปแบบไม่ต่างกันมาก มันก็จะอ่านทางถูกแล้ว ไม่ตื่นเต้น
เด็ก ๆ ก็รู้สึกขาดความเป็นส่วนตัวด้วย เด็กป. 1- 3 ไม่เป็นไรจะสนุกอยู่ แต่พอเป็นเด็กมัธยมก็เริ่มจะเหนื่อย”

ผู้ให้ข้อมูลที่มูลนิธิบ้านลูกรัก

“ถ้าเป็นกลุ่มที่เขาเริ่มมีความคิดแล้ว มัธยมปลาย กำลังวัยรุ่น จะละเอียด
เลย สังเกตการณ์แสดงสีหน้าของพี่ ๆ การวางตัว อะไรต่าง ๆ ก็ละเอียด พี่คนนี้ทำไมใช้โทรศัพท์ได้ เวลา
มารวมก็ พี่ ๆ นั่งข้างบน น้องนั่งข้างล่าง บางครั้งนักศึกษา เขาไม่รู้สีกตัว มันก็จะเป็นการแบ่งชั้นไปอัตโนมัติว่า
น้อง ๆ จะต้องเป็นผู้ถูกรับนะ มันก็เลยที่จะให้เขามีส่วนร่วมที่จะให้เขาจะแสดงความคิดเห็นอะไรต่าง ๆ มันก็
ทำให้น้อง ๆ เขาไม่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็น เพราะว่าขาดความมั่นใจ”

ผู้ให้ข้อมูลที่มูลนิธิบ้านลูกรัก

2) การใช้คำพูดที่ไม่เหมาะสมของผู้ไปทำกิจกรรมจิตอาสากับเด็กด้อยโอกาส

การทำกิจกรรมจิตอาสากับเด็กด้อยโอกาส ต้องระมัดระวังการแสดงออก
โดยเฉพาะคำพูด ไม่ควรใช้คำพูดที่เป็นการให้ความหวัง ว่าจะกลับมาอีก หรือจะซื้อของให้ เพราะทำให้เด็ก
คาดหวังและรอคอย ผิดหวัง และไม่ควรใช้คำพูดที่ไม่เหมาะสม ใช้คำหยาบ หรือใช้คำพูดล้อเลียนเพื่อความ
สนุกสนาน แต่อาจจะเกิดผลกระทบทางจิตใจให้กับเด็กด้อยโอกาสได้

“อันนี้การใช้คำ บางครั้งครูไม่มีเวลาอธิบาย ถ้ามีเวลาก็จะอธิบายสัก 10
นาที ว่าการวางตัวของเรากับน้องยังงัย บางครั้งพี่ ๆ รับโทรศัพท์เขาก็ไม่ได้ตั้งใจ เขาอาจจะใช้ภาษาไม่สุภาพสัก
เท่าไรที่คุยกับเพื่อนนะ เหยยตอนนี้อยู่บ้านเด็กกำพร้าอะ อะไอย่างเนี่ย และบางครั้งการล้อเล่น เช่นการ
อุ้มน้องบางครั้งก็บอกว่าหน้าตาเหมือนเอ็งนะ หรือว่าเอ็งมาปล่อยลูกทิ้งไว้ จะเป็นคำที่เราสนุกก็จริง แต่ว่า
บางครั้งเด็กเขาก็จะไม่สนุกด้วย”

ผู้ให้ข้อมูลที่มูลนิธิบ้านลูกรัก

“เวลาน้องร้องพี่ที่มาทำจิตอาสาจะพูดให้ตำรวจมาจับให้หยุดร้อง น้องก็ยัง
ร้องแล้วพี่ก็บอกว่าน้องไม่น่ารักเลย น้องก็ไม่อยากมานั่งทำกิจกรรมด้วย”

ผู้ให้ข้อมูลที่มูลนิธิบ้านลูกรัก

“พี่ชอบบอกว่าเดี๋ยวกลับมาใหม่ ไม่เคยเห็นกลับมาอีกเลย”

ผู้ให้ข้อมูลที่มูลนิธิบ้านลูกรัก

“พ่อน้อง ๆ นักศึกษามาทำป๊อป มันก็จะเป็นแบบ ทุกคนก็จะพยายามพูดเข้า กับน้องได้ดี สองบางครั้งมีการสร้างความคาดหวังเอาไว้ เดี่ยวพี่จะมานะ เดี่ยวพี่ซื้อขนม นู่นนั่นนั่น มันก็เลย ทำให้เด็กเรา มันเหมือนกับชุดนี้ก็มา ชุดนี้ก็มา มันทำให้เด็กเขาเกิดความรู้สึกไม่ค่อยสงบ การให้ความหวัง ก็ ชุดนี้มาก็ไป ชุดนี้มาก็ไป บางชุดก็มีความตั้งใจดี แต่เด็กเขาก็จะมีความรู้สึกเหมารวมว่าพี่นักศึกษามาก็ต้องเป็น แบบนี้แหละ ที่นี้พอชุดนี้มามันก็เลยเป็นการปิดกั้น”

ผู้ให้ข้อมูลที่มูลนิธิบ้านลูกรัก

3) การแต่งกายของผู้ที่ไปทำกิจกรรมจิตอาสา

การแต่งกายในการไปทำจิตอาสา ควรแต่งกายให้มีความสุภาพเหมาะสม เพื่อไม่ให้เด็กด้อยโอกาสเกิดพฤติกรรมการเล่นแบบ และไม่ควรมุ่งสิ่งของมีค่า เช่น นาฬิกา โทรศัพท์ กระเป๋า หรือเครื่องประดับ ที่อาจจะทำให้เด็กด้อยโอกาสเกิดความต้องการที่จะมีสิ่งของเหล่านั้น หรือเด็กด้อยโอกาส อาจจะเกิดความรู้สึกเปรียบเทียบ ที่ตนเองไม่มีสิ่งของเหล่านั้นเหมือนคนอื่น

“น้อง ๆ เคยมาบอกน้ำค้างว่าอยากใส่เสื้อแบบพี่เขา บางคนก็ใส่เกาะออกมา ค่ะ น้องบางคนก็อยากใส่เกาะออก”

ผู้ให้ข้อมูลที่มูลนิธิบ้านลูกรัก

“บางทีน้องก็อยากได้ของของพี่เขาก็จะไปขอละ ก็กระเป๋า นาฬิกา พี่เขากินอะไรก็อยากกินด้วย อย่างพี่เขาซื้อน้ำมาน้องก็อยากกินก็ไปขอเขากิน”

ผู้ให้ข้อมูลที่มูลนิธิบ้านลูกรัก

2.2 กิจกรรมเลี้ยงอาหารกลางวัน

เด็ก ๆ ที่มูลนิธิช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาส ไม่รับประทานเนื้อสัตว์ และรับประทาน อาหารเป็นเวลาตามตารางของมูลนิธิได้จัดตารางเวลา เพื่อให้เด็ก ๆ รับประทานอาหารให้ตรงเวลา และ รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ บุคคลที่ขอเข้าไปทำกิจกรรมจิตอาสา กับเด็กด้อยโอกาส ส่วนมากจะซื้ออาหาร เข้ามาบริจาค รวมถึงขนมและน้ำหวานต่าง ๆ หรือเข้ามาจัดกิจกรรมงานวันเกิด ให้เด็ก ๆ ที่มูลนิธิ ร่วมกันร้อง เพลงวันเกิด ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อเด็กด้อยโอกาส เกิดความรู้สึกเปรียบเทียบ ส่งผลเสียต่อ ความรู้สึกของเด็กด้อยโอกาสได้

“บางคนซื้ออาหารที่ไม่ส่งเสริมสุขภาพ ขนมกรอบ ๆ ซึ่งมีความตั้งใจดี แต่ คิดน้อยไป ไม่ได้ตั้งใจ คิดจากมุมมองตัวเอง ลูกตัวเองชอบอะไรก็เอาไปให้ บางครั้งเอาช็อกโกแลตจากเมือง นอกมาให้ เด็ก ๆ ก็ชอบ ก็อยากกินอีก แล้วมันก็ไม่ดีกับสุขภาพเด็ก”

ผู้ให้ข้อมูลที่มูลนิธิบ้านลูกรัก

2.3 กิจกรรมการบริจาคสิ่งของ

มูลนิธิช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาส บ้านลูกรัก จังหวัดขอนแก่น มีผู้นำสิ่งของมาบริจาคเป็นประจำ โดยมีทั้งสิ่งของที่ทางมูลนิธิมีความต้องการ และเป็นสิ่งของที่ผู้มาทำจิตอาสา นำมาบริจาค ซึ่งบางครั้งอาจจะเป็นสิ่งของที่ผู้ทำจิตอาสาไม่ได้ใช้แล้ว กำลังจะย้ายบ้าน เช่น เสื้อผ้าไม่ได้ใช้แล้ว หนังสือที่ไม่ได้ใช้แล้ว โดยเสื้อผ้าและหนังสือ อาจจะไม่มีความเหมาะสมกับเด็กด้อยโอกาส ดังนั้น ในการนำสิ่งของมาบริจาค ควรคำนึงถึงความเหมาะสมและการใช้ประโยชน์ในการใช้งานด้วย

“ของที่เราบริจาคที่ไม่เหมาะกับเด็ก สิ่งของ ของเล่น ของใช้ ต้อง focus เช่น ของเล่นบางอย่าง ปืน เด็กอยากได้ปืน หรือเตรียมของไปตามเพศสภาพแล้วบอกน้องผู้ชายคนนี้ไม่เอาตุ๊กตาหรอก”

ผู้ให้ข้อมูลที่มูลนิธิบ้านลูกรัก

“อย่างการถ่ายรูป บางคนมาบริจาคเพื่อต้องการรูป บางครั้งภาพเด็กที่ออกไปเล่น เขาเล่นมอมแมม รูปมันก็เหมือนว่าเด็กยิ่งน่าสงสารเราดูแล้วเด็กไม่ดี ทำให้เด็กสกปรก ถ้าเด็กโตหน่อยเขาก็จะหวงตัวแล้ว จะอายไม่อยากให้ภาพตัวเองออกไปอันนี้ก็ต้องระวัง”

ผู้ให้ข้อมูลที่มูลนิธิบ้านลูกรัก

3.4 กิจกรรมสอนหนังสือ

บุคคลภายนอกที่เข้ามาขอทำกิจกรรมจิตอาสา กับเด็กด้อยโอกาส ส่วนมากจะเป็นการทำกิจกรรมในระยะเวลาไม่นาน หรือนักศึกษาที่ต้องการเก็บชั่วโมงจิตอาสา หรือเป็นโครงการจิตอาสาที่บังคับในรายวิชาเรียน จะมีการเข้ามาจัดกิจกรรมให้กับเด็กด้อยโอกาส โดยบางกิจกรรมเป็นกิจกรรมที่ควรทำต่อเนื่อง เช่น การสอนหนังสือ สอนเล่นดนตรี บางคนหรือบางกลุ่มเข้ามาแล้วไม่ได้มีการทำกิจกรรมต่อเนื่อง ส่งผลให้เด็ก ๆ ที่มูลนิธิไม่เกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้ และเบื่อกิจกรรมและการเรียน

“บางคนมาสอนเด็ก สอนแปบ ๆ อย่างสอนน้องเล่นกีตาร์ สอนแล้วก็ไม่มีอีก น้องก็อยากเล่นแต่พี่ก็ไม่มาสอนอีก ส่วนใหญ่จะมาในระยะสั้น ทำให้เด็กไม่สนุกที่จะอยากเรียน อยากให้มาสอนมาสร้างแรงบันดาลใจให้เด็กอยากเรียนรู้”

ผู้ให้ข้อมูลที่มูลนิธิบ้านลูกรัก

จากผลกระทบของการจัดกิจกรรมจิตอาสาที่เกิดขึ้นกับเด็กด้อยโอกาส ที่มูลนิธิช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาส บ้านลูกรัก จังหวัดขอนแก่น เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการนำข้อมูลของลักษณะกิจกรรมที่สร้างผลกระทบในทางเสียหายให้กับเด็กด้อยโอกาส เพื่อเป็นแนวทางในการนำข้อมูลที่ค้นพบ มาออกแบบรูปแบบกิจกรรมที่ต้องคำนึงถึงรูปแบบกิจกรรมที่ต้องมีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายในแต่ละช่วงวัย พฤติกรรมการแสดงออกในระหว่างการจัดกิจกรรมจิตอาสาสำหรับเด็กด้อยโอกาส การคำนึงถึงการใช้คำพูด ระมัดระวังไม่ให้

เด็กเกิดการเลียนแบบที่ไม่ดี และไม่พูดให้ความคาดหวัง รวมถึงต้องแสดงบุคลิกภาพภายนอกให้เหมาะสมในการทำกิจกรรมจิตอาสาสำหรับเด็กด้อยโอกาส

จากข้อมูลทีกล่าวนำข้างต้น ลักษณะกิจกรรมจิตอาสา และผลกระทบจากกิจกรรมจิตอาสาสำหรับเด็กด้อยโอกาส ในมุมมองของผู้ให้ข้อมูลได้เพิ่มเติมในส่วนที่สำคัญในส่วนของการที่ต้องปฏิบัติ หรือคำนึงในการทำกิจกรรมจิตอาสาสำหรับเด็กด้อยโอกาส เช่น การแสดงความรัก ความสงสาร หากแสดงความรักความสงสารมากเกินไปอาจส่งผลเสียให้กับเด็กด้อยโอกาสได้ อย่างการอุ้มเด็ก ป้อนข้าว ให้นั่งบนตัก เด็กด้อยโอกาสคนอื่น ๆ ที่ผู้มาทำจิตอาสาไม่ได้อุ้ม หรือปฏิบัติให้เหมือนกันทุกคน เด็กจะเกิดความน้อยใจ หรือเกิดการแย่งชิงเพื่อให้ตนเองได้ถูกอุ้ม ซึ่งก็ไม่ส่งผลดีต่อเด็ก ผู้มาทำจิตอาสาหลายคนที่พูดให้ความหวังว่าตนเองจะกลับมาอีก เด็ก ๆ ที่มูลนิธิก็รอ บางคนนั่งซึมคิดถึงพี่ ๆ เพราะเขามาให้ความรักแล้วก็เหมือนจากไป เด็ก ๆ ก็ต้องการความรักความอบอุ่นแบบนั้นอีก ซึ่งการปฏิบัติเช่นนี้ ไม่ได้ทำให้เด็กด้อยโอกาสมีจิตใจที่เข้มแข็ง อาจส่งผลให้เด็กด้อยโอกาสเป็นบุคคลที่ต้องถูกเติมเต็มด้วยความรักจากบุคคลอื่นตลอดไป แต่ไม่สามารถสร้างความรักสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจให้กับตนเองได้

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาลักษณะการจัดกิจกรรมจิตอาสาที่สถานสงเคราะห์เด็กด้อยโอกาส ผลกระทบของการจัดกิจกรรมจิตอาสาที่เกิดกับเด็กด้อยโอกาสสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ลักษณะการจัดกิจกรรมจิตอาสาที่สถานสงเคราะห์เด็กด้อยโอกาส แบ่งได้เป็น 4 ลักษณะกิจกรรม ได้แก่ (1) กิจกรรมสันตทานการเพื่อสานความสัมพันธ์ สร้างความสุขให้กับเด็กด้อยโอกาส (2) กิจกรรมเลี้ยงอาหารกลางวัน (3) กิจกรรมการบริจาคสิ่งของ (4) กิจกรรมสอนหนังสือ

จากลักษณะการจัดกิจกรรมจิตอาสาสำหรับเด็กด้อยโอกาส ที่มูลนิธิบ้านลูกรัก จังหวัดขอนแก่น แสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องของกระบวนการทำกิจกรรมจิตอาสา กับผลกระทบจากการจัดกิจกรรมจิตอาสาสำหรับเด็กด้อยโอกาส ซึ่งเป็นเด็กกลุ่มเปราะบาง เด็กที่อยู่ในสภาวะยากลำบากเนื่องจากมีชีวิตความเป็นอยู่ด้อยโอกาสกว่าปกติ ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาอื่น ๆ ที่จำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษ เพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น มีพัฒนาการที่ถูกต้องเหมาะสมกับวัยและสามารถบรรลุถึงศักยภาพขั้นสูงสุดได้ (กรมการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2563 : ออนไลน์) จากการศึกษาลักษณะกิจกรรม พบว่า การจัดกิจกรรมจิตอาสายังสร้างผลกระทบโดยไม่ได้ตั้งใจจากผู้ให้บริการจิตอาสาที่มาให้บริการจิตอาสาในแต่ละประเภท ผลของกิจกรรมสร้างผลกระทบทั้งในระยะสั้นและระยะยาว รูปแบบกิจกรรมจิตอาสาขาดการวางแผนงานในเรื่องเป้าหมายและผลลัพธ์ของกิจกรรมเพื่อลดผลกระทบและให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับเด็กด้อยโอกาส

ทั้งนี้ในกระบวนการจัดกิจกรรมจิตอาสาขึ้นการจัดกิจกรรมดำเนินไปในแนวทางการให้ความรู้ บริจาค
สิ่งของ สันทนาการ เลี้ยงอาหาร

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบข้อสังเกตว่าลักษณะกิจกรรมจิตอาสาที่มาจัดกิจกรรมให้กับเด็กด้อยโอกาส เป็น
ลักษณะกิจกรรมจากประสบการณ์เดิมของผู้บริการจิตอาสา โดยรูปแบบกิจกรรมไม่เหมาะสมกับกลุ่มเด็กด้อย
โอกาส นักศึกษาที่มาทำกิจกรรมจิตอาสา ส่วนมากจะใช้รูปแบบกิจกรรมรับน้อง การร้องเพลง เดิน เพื่อสร้าง
ความสนุก และสันทนาการเด็กด้อยโอกาส แต่รูปแบบกิจกรรม อาทิ การใช้คำพูด การฝึกการกล้าแสดงออก
สร้างผลกระทบทางจิตใจให้กับเด็กด้อยโอกาสโดยไม่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ทำให้เด็กด้อยโอกาสมี
ความเข้มแข็งทางจิตใจ แต่เป็นการสร้างปมให้กับเด็กด้อยโอกาสโดยไม่ได้เจตนา

2. ผลกระทบของการจัดกิจกรรมจิตอาสาที่เกิดกับเด็กด้อยโอกาส จากลักษณะการจัดกิจกรรม
จิตอาสา พบว่า ในรูปแบบของกิจกรรมสร้างผลกระทบให้กับเด็กด้อยโอกาส ประกอบด้วย (1) กิจกรรม
สันทนาการเพื่อสานความสัมพันธ์ สร้างความสุขให้กับเด็กด้อยโอกาส ผลกระทบจากกิจกรรม เช่น กิจกรรมที่
ไม่เหมาะสมกับช่วงวัยของเด็กด้อยโอกาส การใช้คำพูดที่ไม่เหมาะสมของผู้ไปทำกิจกรรมจิตอาสาให้กับเด็กด้อย
โอกาส การแต่งกายของผู้ที่ไปทำกิจกรรมจิตอาสา (2) กิจกรรมเลี้ยงอาหารกลางวัน ผลกระทบจากกิจกรรม
เช่น อาหารที่นำไปเลี้ยงเด็กไม่มีคุณค่าทางสารอาหาร หรือเป็นอาหารที่เด็ก ๆ รอคอยต้องการบริโภคแบบนั้น
อีก เป็นการสร้างความโยเยให้กับเด็กด้อยโอกาสและเกิดการเปรียบเทียบทำให้เด็กด้อยโอกาสรู้สึกด้อยค่าใน
ชีวิตของตนเอง (3) กิจกรรมการบริจาคสิ่งของ ผลกระทบจากกิจกรรม คือการนำสิ่งของที่ไม่มีความเหมาะสม
กับเด็กด้อยโอกาส เช่น เสื้อผ้าและหนังสือที่ไม่เหมาะกับช่วงวัย ขนมหที่ไม่ดีต่อสุขภาพ ของเล่นที่นำไปสู่ความ
รุนแรง (4) กิจกรรมสอนหนังสือ ส่วนมากจะเป็นการทำกิจกรรมในระยะเวลาไม่นาน หรือนักศึกษาที่ต้องการ
เก็บชั่วโมงจิตอาสา หรือเป็นโครงการจิตอาสาที่บังคับในรายวิชาเรียน จะมีการเข้ามาจัดกิจกรรมให้กับเด็กด้อย
โอกาส โดยบางกิจกรรมเป็นกิจกรรมที่ควรทำต่อเนื่อง เช่น การสอนหนังสือ สอนเล่นดนตรี บางคนหรือบาง
กลุ่มเข้ามาแล้วไม่ได้มีการทำกิจกรรมต่อเนื่อง ส่งผลให้เด็ก ๆ ที่มูลนิธิไม่เกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้ และเมื่อ
กิจกรรมและการเรียน

ข้อค้นพบดังกล่าวอธิบายได้ว่าลักษณะการจัดกิจกรรมจิตอาสาให้กับเด็กด้อยโอกาสที่ผ่านมา รูปแบบ
กิจกรรมจิตอาสาได้สร้างผลกระทบต่อผู้รับบริการจิตอาสาโดยไม่ได้ตั้งใจ ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ไม่เกิดผล
กระทบในการจัดกิจกรรมจิตอาสาสำหรับเด็กด้อยโอกาส ผู้ทำกิจกรรมจิตอาสาสำหรับเด็กด้อยโอกาส มีความรู้
ความสามารถในการออกแบบกิจกรรมจิตอาสาสำหรับเด็กด้อยโอกาส ด้วยเหตุนี้ สมรรถนะเป็นคุณลักษณะที่
นักออกแบบกิจกรรมจิตอาสาจำเป็นต้องมีในการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่และภารกิจที่รับผิดชอบ
ประกอบด้วย ความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ที่สามารถส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานจิตอาสาได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยในครั้งนี้

1. ผลการศึกษาลักษณะการจัดกิจกรรมจิตอาสาและผลกระทบของการจัดกิจกรรมจิตอาสาที่เกิดขึ้นกับเด็กด้อยโอกาส สามารถนำไปใช้เป็นกรอบในการการออกแบบกิจกรรมจิตอาสาสำหรับเด็กด้อยโอกาสเพื่อลดผลกระทบจากการจัดกิจกรรมจิตอาสาได้

2. จากผลการวิจัยข้างต้น สถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปปรับใช้เป็นแนวทางการออกแบบกิจกรรมจิตอาสาสำหรับเด็กด้อยโอกาส การบริหารจัดการกระบวนการในการทำกิจกรรมจิตอาสา และการพัฒนาความสามารถในการออกแบบกิจกรรมจิตอาสาสำหรับนักศึกษาหรือบุคคลที่ทำงานเกี่ยวข้องในการทำกิจกรรมจิตอาสาสำหรับเด็กด้อยโอกาสได้โดยไม่สร้างผลกระทบและเกิดประโยชน์สูงสุดกับเด็กด้อยโอกาส

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยครั้งต่อไป

1. จากข้อค้นพบผลกระทบของการจัดกิจกรรมจิตอาสาที่เกิดขึ้นกับเด็กด้อยโอกาส สามารถนำผลการศึกษาไปสร้างเป็นรูปแบบในการพัฒนาสมรรถนะนักออกแบบกิจกรรมจิตอาสาสำหรับเด็กด้อยโอกาสเพื่อให้ได้รูปแบบจิตอาสาสำหรับเด็กด้อยโอกาสที่ไม่เกิดผลกระทบและเกิดประโยชน์สูงสุดกับเด็กด้อยโอกาสและเป็นการพัฒนาสมรรถนะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำกิจกรรมจิตอาสาสำหรับเด็กด้อยโอกาสให้มีสมรรถนะในด้านการออกแบบกิจกรรมจิตอาสาที่เกิดประโยชน์และไม่สร้างปัญหาให้กับเด็กด้อยโอกาสได้

2. ในการวิจัยครั้งต่อไปอาจนำผลการศึกษาลักษณะการจัดกิจกรรมจิตอาสาและผลกระทบของการจัดกิจกรรมจิตอาสาที่เกิดขึ้นกับเด็กด้อยโอกาส เป็นแนวทางในการพัฒนากิจกรรมจิตอาสาสำหรับกลุ่มผู้รับบริการจิตอาสากลุ่มอื่น ๆ เพื่อคำนึงถึงผลกระทบที่อาจจะเกิดจากการทำกิจกรรมจิตอาสา

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2563). การประชุมวิชาการเพื่อส่งเสริมการจัด
สหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน. *ออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2563.
แหล่งที่มา: <https://www.mhesi.go.th/index.php/flagship-project/6820-CWIE.html>
- กรมการปกครองส่วนท้องถิ่น. (2563). ปัญหาเด็กด้อยโอกาส: ทำความรู้จักกับประเภทของเด็กด้อยโอกาส.
กรุงเทพมหานคร. องค์การบริหารส่วนตำบลกายูคละ. *ออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2563
แหล่งที่มา: http://www.bangkokideaeasy.com/informations/kayukhla/index.php?op=dynamiccontent_detail&dynamiccontent_id=25553
- พรรษา เอกพรประสิทธิ์. (2559, มกราคม). ผลการใช้รูปแบบกิจกรรมเพื่อส่งเสริมจิตอาสาของนักศึกษา
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี. *วารสารวิทยาการวิจัยและวิทยาการปัญญา*. 14 (1),
87-99.
- Coghlan, D. & Brannick, T. (2001). *Doing Action Research in Your Own Organization*.
London: Sage.